

УДК 111.11:111.32:27-587.6 (043.3)

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.18>**Крилова Вселена Олександрівна
(Вселена Світла),***кандидат філософських наук,**докторант**Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова**orcid.org/0000-0001-6675-3433**VselenaINC@gmail.com*

ХАРИЗМА ЛЮДИНИ ЯК ДУХОВНО-ДУШЕВНА ТА ТІЛЕСНА ЦІЛІСНІСТЬ: МЕТААНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті аналізується проблема харизми людини у рамках підходу метаантропології Н. Хамітова, в якому виділяються такі виміри людського буття, як буденний, граничний і метаграничний, а також підхід андрогін-аналізу як метод гармонізації чоловічого та жіночого начал особистості, які у вищих своїх проявах стають духовністю та душевністю.

Відзначається, що харизма – це проявлений екзистенціальний шарм особистості, який водночас актуалізує й інших людей на позитивні життєві й особистісні трансформації. Аналізуються екзистенціальні типи харизми в бутті людини та умови їх пробудження.

Доводиться, що харизма – це і світоглядна характеристика, яка надає людині не лише перевагу у соціумі завдяки особистим досягненням, вона виражається й у ширій любові та розумінні себе та Інших. Це приводить як до поглиблення якостей індивідуальної харизми, так і до розширення її до масштабу харизми пари, харизми колективу або харизми соціальної групи.

Відзначається, що у буденному бутті особистісна харизма людини «спить» через надмірну акцентованість на зовнішності й матеріальних проявах життя. Вона замінюється фізичним магнетизмом, привабливістю чоловіка та жінки, й проявляється як *екзистенціально-тілесна харизма*. У граничному бутті пробуджується *екзистенціально-особистісна харизма* людини, проявляючи її обдарованість та владний характер. Таке пробудження відбувається під впливом бажання виділитися із натовпу, довести свою особистісну, інтелектуальну і творчу виключність. Але через надмірну волю до влади та егоцентризм харизма технологізується, втрачає щирість, і може стати засобом маніпуляції як у соціумі, так і у парних стосунках, призводячи людину до самотності.

Робиться висновок, що лише у метаграничному бутті розкривається дійсна, *екзистенціально-комунікативна* харизма людини як духовно-душевна та тілесна цілісність, гармонійно поєднуючи не лише зовнішні, а й внутрішні, особистісні та соціальні прояви людини. Така харизма виражається у вірі у себе та Іншого, з одного боку, й творенні власної життєвої місії – з іншого. Вона характеризується духовним, творчим удосконаленням своєї особистості та тіла заради служіння людству та душевною теплотою стосовно нього.

Ключові слова: харизма, особистість, соціалізація, самовиявлення, самовираження, самотність, свобода, любов, співтворчість, метаантропологія, андрогін-аналіз.

**Krylova Vselena
(Vselena Svitla),***PhD,**Doctoral Student**National Pedagogical Dragomanov University**orcid.org/0000-0001-6675-3433**VselenaINC@gmail.com*

HUMAN CHARISMA AS SPIRITUAL, AND SOULFUL, AND BODILY INTEGRITY: A META-ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS

The article analyzes the problem of human charisma within the approach of N. Khamitov's meta-anthropology, which highlights three dimensions of human existence: ordinary, ultimate and transcendental, as well as androgyn-

analysis approach, as a method of harmonization of male and female principles of personality, which become spirituality and soulfulness in its highest manifestations.

The article notes, that charisma is also a manifested existential charm of a personality, which, at one time, actualizes other people on positive life and personal transformations. The existential types of charisma in human being and conditions for their awakening are analyzed. The article proves that charisma is worldview characteristic, which gives a person not only a privilege in society because of her personal achievements, it is also expressed in sincere love and understanding of oneself and others. This leads both to a deepening of the qualities of individual charisma and to its expansion to the scale of a couple, team or social group.

The article notes, that in ordinary human being a personal charisma “sleeps” due to excessive emphasis on the appearance of a person and the material manifestations of life. It is replaced by physical magnetism, attractiveness of man and woman, and manifests itself as an *existentially-physical charisma*. In transcendental human being the *existentially-personal charisma* of a man awakens, showing his giftedness and domineering nature. Such an awakening occurs under the influence of the desire to stand out from the crowd, proving it’s personal, intellectual and creative exclusivity. But because of the excessive will to power and egocentrism charisma becomes a technology, loses sincerity, and can become a mean of manipulation both in society and in pair relationships.

The conclusion is made, that only in transcendental human being man’s real *existential-communicative charisma* reveals itself as a spiritual and bodily integrity, harmoniously connecting not only external but also internal, personal and social human manifestations. Such a charisma is expressed in faith in oneself and in one another, and in the creation of one’s own life mission. It is characterized by spiritual, creative improvement of one’s personality for serving to humanity and soulful warmth towards it.

Key words: charisma, personality, socialization, self-manifestation, self-expression, loneliness, freedom, love, spiritual creativity, meta-anthropology, androgyn-analysis.

Сучасна людина, перебуваючи під впливом масової, екранної культури та соціальних мереж, ведучи «екранний стиль життя» (Крилова (Світла) 2020, с. 11–12), просякнута активним устремлінням до самовираження. Якщо людина відчуває свою виключність через наявність певних яскравих зовнішніх рис або внутрішніх якостей як харизму, вона воліє проявити їх у соціумі. Але чи будь-яка виключність є харизмою? І що є харизма?

У нашому дослідженні ми будемо розглядати харизму як природню якість людини, з одного боку, та як результат пробудження її особистості – з іншого. Харизма є феномен людського буття, який виступає не лише поведінковою характеристикою або маніпулятивною програмою, а є перш за все духовно-душевною та тілесною цілісністю людини. Разом із тим вона є результатом творчого самовиявлення і самовираження актуалізованої особистості та є тією світоглядною основою, що формує її харизматичний світогляд.

Чи можна штучно створити харизму? Так, якщо є завдання відтворити певний образ, який не відповідає справжній особистості задля досягнення маніпулятивної мети. У цьому випадку буде створена лише подоба харизми. Дійсну ж харизму не можна підробити, скопіювати, тому що вона може втратити свою дійсність, стаючи сфабрикованою й натренованою маскою на обличчі тих, хто жадає влади

й маніпуляції. Харизму людина виявляє у собі як власну неповторну виключність і ділиться нею з іншими в процесі продуктивної співтворчості. Це – *особистісний шарм*, що сповнений щирості й любові, динамічного розвитку, самотворення та заснований на переживанні їх усередині особистості й у стосунках між особистостями.

Володар харизми притягує інших до себе цим шармом, захоплює індивідуальною силою, причаровує особливим магнетизмом саме тому, що він виявив, розкрив їх у собі, а не скопіював або запозичив у Іншого. У оточуючих вже не постає питання, чи взаємодіяти із харизматиком, вони всім своїм єством відчувають майбутні конструктивні зміни, які обіцяє така взаємодія, та особисту вигоду, що вони отримують, спілкуючись із ним.

Тому, з одного боку, харизма є результатом переживання людиною власної виключності та яскравої комунікації із самою собою у процесі власного особистісного становлення та творчості, з іншого – вона характеризується і переживанням неповторної, особистісної комунікації із Іншим та співтворчістю з ним. Це приводить як до поглиблення якостей індивідуальної харизми, так і до розширення її до масштабу харизми пари, харизми колективу або харизми соціальної групи.

Глибинного філософського осмислення феномен харизми набуває у роботах М. Вебера.

Досліджуючи ідеальні форми держави, філософ осягає харизму як одну з основ державного панування. Ідею харизматичного лідерства як особистого набуття, результату внутрішньої праці над собою, а не як даної від народження якості пропонують А. Айві, Р. Даліо, О.Ф. Кабейн, П. Кінг, Дж.Н. Ландрам. Теоретично-плідними для осмислення феномену харизми та харизматичного лідерства у філософському, філософсько-антропологічному, соціально-політичному та релігійному контекстах виявилися роботи сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників Д. Дандекара, В. Титаренко, В. Кравченко, Н. Хамітова. Аспект героїзму у контексті харизматичного управління аналізується у роботах С. Пазиніча. Особливо значущим виступає методологічний підхід метаантропології Н. Хамітова, відповідно до якого автор осмислює людське буття у буденних, граничних та метаграничних вимірах. Для аналізу специфічних трансформацій харизми у контексті статті плідним виступає підхід андрогін-аналізу як «теоретичного і практичного дослідження й глибинної корекції буття особистості та відносин між особистостями, через осягнення стратегій взаємодії екзистенціальної чоловічості як духовності і екзистенціальної жіночості як душевності й набуття андрогінізму як такої стратегії поєднання екзистенціальної чоловічості та екзистенціальної жіночості, яка приводить до їх взаємного зростання та гармонізації» (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016, с. 257).

Якщо розуміти харизму як екзистенціальну рису актуалізованої особистості, що насамперед характеризується духовно-душевною та тілесною цілісністю, можна сказати, що одухотворена харизма як особистісний порив до свободи та перетворення світу проявляється в людині через бачення своєї місії та відданість їй. Одушевлена ж харизма, як воля до дієвого прояву любові, реалізується шляхом побудови «красивих стосунків» (Крилова, 2012, с. 18) із собою та Іншим через «обмін красивими вчинками» (Крилова, 2012, с. 18).

Для аналізу тілесності у контексті харизми теоретично плідними виступають роботи сучасних вітчизняних дослідниць О. Гомілко, М. Плющевої, Л. Сидоренко. Авторки осмислюють феномен тілесності людини як єдності тіла і душі, тіла і соціуму.

Тілесна гармонія є неодмінним аспектом харизми. Харизматична людина не лише володіє сильним, здоровим, енергійним тілом, яке має гармонійний вигляд, вона комфортно почувається у цьому тілі. Це означає, що власна фізична форма є продовженням особистості харизматика, результатом стилю його життя. Корелятом тілесної гармонії виступає концепт флеш-іміджу, який аналізує сучасна дослідниця О. Гомілко: «від англійських слів *flesh* – «тіло, плоть» та *image* – «образ» ... буквально означає: «образ тіла» (Гомілко, 2001, ч. 2, пар. 6). Філософ відзначає, що: «образ» – це звичайно, не уявлення про тіло, а конкретна цілісність тих якостей та вправностей, котрі набуває людське тіло відповідно до тієї чи іншої культурної практики» (Гомілко, 2001, ч. 2, пар. 6). Якщо розглядати харизматичну особистість та практику її особистого буття, можна сказати, що, з одного боку, вона сама творить своє тіло, підтримуючи його силу, енергійність та/або зовнішню форму. Причому вона робить це не лише з абстрактною метою самозбереження, а й задля здійснення своєї місії. З іншого ж боку, спосіб життя, що виникає в результаті служіння цій місії, формує і харизму тіла людини.

Як було сказано вище, однією з найважливіших якостей харизматика є його внутрішній стан, що проявляється на тілесному рівні, і стає тілесним станом. Виступаючи складником флеш-іміджу, тілесний стан у «своїй сукупності й органічній єдності ... постає як *вітальний тонус*, а у конкретності складників – як *тілесні переживання*, безпосередні людські відчуття» (Гомілко, 2001, ч. 2, пар. 6). Відповідно до цього стану харизматику комфортно у своєму тілі тому, що воно виступає продовженням його особистості та цінностей. О. Гомілко вдало наголошує, що тілесний стан – «це є *тіло як стан людини*: тілесність, котра виступає як *безпосередня* дійсність людського життя» (Гомілко, 2001, ч. 2, пар. 6).

На основі сказаного варто відзначити, що харизма може бути як внутрішньою (проявленою на рівні світогляду, світовідношення, вчинків та творчих результатів особистості), так і зовнішньою (вираженою за допомогою яскравого іміджу, привабливих форм тіла, з одного боку, та спеціальних поведінкових прийомів – з іншого). Внутрішня харизма, як **екзистенціально-особистісна**, є харизма душевності

й духовності. Зовнішня харизма є **екзистенціально-тілесною – харизмою привабливості**. На основі перших двох типів харизми виникає і третій, це – зовнішньо-внутрішня харизма як **екзистенціально-комунікативна** харизма лідера, харизма пари харизматиків та колективу харизматиків.

Багатогранність цього феномену взагалі та його сучасні трансформації зокрема спонукають нас проаналізувати аспекти харизми у буденному, граничному й метакраничному бутті людини, яким відповідають такі екзистенціально-особистісні типи світогляду: буденний, особистісний, філософський.

Буденне буття, а з ним і буденний світогляд, за Н. Хамітовим, виступає «сукупністю соціальних стереотипів свого часу» (Хамітов, 2022, с. 24), йому властива некритичність і нетворчість світогляду людини, а також воля до самозбереження та продовження роду. Виходячи з цього, можна сказати, що на цьому рівні буття та світогляду екзистенціально-особистісна харизма людини «спить» через надмірну акцентованість на зовнішніх, матеріальних проявах життя, продиктованих масовою культурою. Вона підмінюється фізичною привабливістю як чоловічою, так і жіночою, проявляючись на рівні *екзистенціально-тілесної харизми*. Чоловік може проводити значну кількість часу у спортивному залі з метою накачати якомога більше м'язів та відтворити образ сильного захисника, притягуючи жіночу увагу. Жінка спрямовує всі зусилля на розвиток зовнішньої магнетичності, занурюється у шопінг, постійно поповнюючи свій гардероб модними, гламурними речами, збільшує форму губ, нарощує вій або качає стегна у спортзалі. Відповідно до підходу андрогін-аналізу наявною тут виступає стратегія екзистенціального сексизму, статевої домінантності або домінуючої статі. «Її природа полягає у розвитку чоловічості або жіночості в особистості чи парі за рахунок придушення своєї протилежності» (Хамітов, Крилова, 2007, що цитується у книзі Хамітова, 2022, с. 54).

Одержимі бажанням підкреслити зовнішні прояви своєї статі, сконцентровані на сексуальності, чоловіки та жінки буденного буття роблять акцент на тваринних інстинктах, притягують увагу до своїх фізичних даних, сліпо слідуєть модним тенденціям і, в результаті, об'єктивують самих себе, втрачаючи

можливість розвинути харизму власної особистості.

Якщо у буденному бутті людина зливається з іншими через нетворчість та некритичність світогляду, нівелюючи внутрішню харизму, то у граничному бутті її *екзистенціально-особистісна харизма* пробуджується. Таке харизматичне пробудження відбувається під впливом бажання виділитися із натовпу, довести свою особистісну виключність, підкреслити інтелектуальність. Для цього рівня буття, за Н. Хамітовим, характерні воля до пізнання та творчості, з одного боку, та воля до влади – з іншого, а також критичність і творчість світогляду. Така людина «долає стереотипи середовища, а тому стає недоступною для маніпуляцій» (Хамітов, 2022, с. 43). З цього випливає і факт не лише пробудження *екзистенціально-особистісної харизми* людини, а й її динамічного розвитку та своєрідного загострення, іноді навіть болючого для самого харизматика. Адже особистісний світогляд «означає постійне самопізнання, погляд всередину себе, пильну увагу до динаміки розвитку внутрішнього світу» (Хамітов, 2022, с. 43), що потребує особистої дисципліни та регулярного «усамітнення» (Хамітов, 2002, с. 137–138).

Проте харизма людини у цьому випадку може стати харизмою егоцентричності, замкненою лише на собі й відчуженою від суспільства. Таке відчуження торкається і чоловічого й жіночого начал особистості, що відповідно до підходу андрогін-аналізу проявляється у стратегії «середньої статі» (Хамітов, 2022, с. 118), або гермафродитизації, – «взаємного придушення чоловічості та жіночості людини заради адаптації... Актуальним максимумом стратегії гермафродитизації є екзистенціальний гермафродитизм – свідомий чи напівусвідомлений процес деактуалізації як духовності, так і душевності в людському бутті» (Хамітов, 2022, с. 118).

У граничному бутті через волю до влади, характерну для нього, екзистенціально-особистісна харизма легко може стати засобом маніпуляції. У граничних станах свідомості людина воліє створювати та використовувати різноманітні технології харизми з метою підкорення собі інших людей та іноді і весь соціум, а може і світ. Як відзначає Н. Хамітов, це може бути і екзистенціальний гермафродит, харизматичний лідер, який створює фанатиків, «не лише

використовуючи, а й генеруючи ідеї, що руйнують людяність» (Хамітов, 2022, с. 120). Яскравим прикладом володарів такої харизми можуть стати такі особистості, як Адольф Гітлер, Чингісхан, Беніто Муссоліні.

Дійсна харизма, як *екзистенціально-комунікативна харизма* цілісності, що гармонізує не лише її тілесні, а й особистісні та комунікативні прояви людини, розкривається в метаграницному бутті, якому відповідає філософський світогляд та воля до свободи, творчості й любові. Вона проявляється у творчому вдосконаленні своєї особистості без втрати відкритості світу й іншим людям як харизматичним особистостям та прояві щирої душевної теплоти стосовно них. Екзистенціально-комунікативний харизматик демонструє і *харизматичну мову тіла*, що відображає внутрішню цілісність його особистості, її наповненість смыслом буття (Франкл, 1990), почуття доцільності власного тіла та його рухів.

Під впливом філософського світогляду, що є самостійним, критичним та творчим, системним і внутрішньою цілісним, а також «дає людині можливість сформулювати глобальну мету й усвідомити стратегії життя, що ведуть до неї» (Хамітов, 2022, с. 45), формується і харизматичний світогляд людини, спрямований на здійснення місії заради загального блага. Тому саме харизматичні люди змінюють світ силою свого впливу – людяності та особистісної чарівності. До відомих особистостей

із екзистенціально-комунікативною харизмою можна віднести творців історії у різних сферах життя, це і релігійні лідери – Будда, Мойсей, Христос, Далай-Лама, і реформатори-гуманісти – Мартін Лютер Кінг, Еразм Ротердамський, Жан Кальвін, Наполеон Бонапарт, Магатма Ганді.

Екзистенціально-комунікативна харизма гармонійно поєднує аспекти екзистенціальної чоловічості та жіночності як духовного та душевного начал особистості «через набуття стану андрогінної цілісності – андрогінізму (від грець. andros чоловічий, gines – жіночий)» (Хамітов, 2002, що цитується у книзі Хамітова 2022, с. 104). У координатах андрогін-аналізу така гармонізація проявляється у екзистенціальному андрогінізмі або стратегії актуалізованої статі, яка, за переконанням Н. Хамітова, «постає динамічною цілісністю людської особистості та відносин між особистостями завдяки гармонійному зростанню як духовно-чоловічого, так і душевно-жіночого начал людського буття» (Хамітов, 2022, с. 55). Така духовно-душевна цілісність є основою харизми людини, пари та колективу із філософським світоглядом. Вона дарує харизматичне світло особистості, що виражає силу творчості, переконання, натхнення, тепла й мотивації. Завдяки цим якостям харизматик набуває справжнього особистісного шарму, який одразу помічають оточуючі, актуалізуючи і власну харизму у співтворчості із ним.

Список використаних джерел:

1. Вебер М. (2016). Господарство і суспільство: нариси розуміючої соціології. Том 1. Соціологія. URL: <https://coollib.com/b/392288-maks-veber-hozyaystvo-i-obschestvo-ocherki-ponimayuschey-sotsiologii/read> (дата звернення: 20.11.2022).
2. Гомілко О.Є. (2001). Метафізика тілесності. Дослідження, роздуми, екскурси. Київ. URL: <https://www.twirpx.com/file/2009371/> (дата звернення: 25.11.2022).
3. Кінг П. (2018). Харизма. Як побудувати раппорт, подобатися людям і справляти незабутнє враження. URL: <https://flibusta.su/book/23913-harizma-kak-vyistroit-rapport-nravitsya-lyudyam-i-proizvodit-nezabyiva/read/> (дата звернення: 15.11.2022).
4. Крилова (Світла) В.О. (2020). Кіно і телебачення. Арт-терапія душі, зачарованої екраном. Вступ до екранної метаантропології. Київ : КНТ. 370 с.
5. Крилова С.А. (2012). Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз) : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф. 344 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. / гол. ред. Шинкарук В.І., Хамітов Н.В. Андрогінізм. Київ : Абрис, 2002. с. 23. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/page/22/mode/2up (дата звернення 10.11.2022).
7. Фокс Кабейн О. (2013). Харизма. Як впливати, переконувати та надихати. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=461633&p=1>.
8. Франкл В. (2016). Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. О. Замойської. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 372 с.

9. Хамітов Н.В., Крилова С.А. (2007). Філософський словник: людина та світ. Київ : КНТ. С. 24–25.
10. Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А. (2016). Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навчальний посібник зі словником. 4-е видання, перероблене та доповнене. Київ : КНТ. 396 с.
11. Хамітов Н.В. (2002). Таїна чоловічого та жіночого. Зцілювальні афоризми. Київ : Либідь. 167 с.
12. Хамітов Н.В. (2022). ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 4-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ. 405 с.
13. Шинкарук В.І., Хамітов Н.В. (2002). Філософський енциклопедичний словник. Андрогінізм. Київ: Абрис. С. 23.

References:

1. Gomilko, O.Ye. (2001). Metafizyka tilesnosti. Doslidzhennia, rozdumy, ekskursy [Metaphysics of corporeality. Research, reflections, excursions]. Retrieved from: <https://www.twirpx.com/file/2009371/> [in Ukrainian].
2. King, P. (2018). Yak pobuduvaty rapport, podobatysia liudiam i spravliaty nezabutnie vrazhennia [Magnetic Charisma: How to Build Instant Rapport, Be More Likable, and Make a Memorable Impression]. Retrieved from: <https://flibusta.su/book/23913-harizma-kak-vyistroit-rapport-nravitsya-lyudyam-i-proizvodit-nezabyiva/read/> [in English].
3. Krylova (Svitla), V.O. (2020). Kino i telebachennia. Art-terapiia dushi, zacharovanoi ekranom. Vstup do ekrannoi metaantropologii [Cinema and television. Art therapy of a soul charmed by the screen. An introduction to screen metaanthropology]. Kyiv: KNT. 370 p. [in Ukrainian].
4. Krylova, S.A. (2012). Krasa liudyny: osobystist, simia, suspilstvo (sotsialno-filosofskiy analiz): monohrafiia [Human beauty: personality, family, society (social-philosophical analysis): monography]. Nizhyn: Aspect-Polygraph. 344 p. [in Ukrainian].
5. Fox Cabane, O. (2013). Yak vplyvaty, perekonuvaty ta nadykhaty [The Charisma Myth: How to Engage, Influence and Motivate People]. Retrieved from: <https://www.litmir.me/br/?b=461633&p=1> [in English].
6. Frankl, V.E. (2016). Liudyna u poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori [Man's Search for Meaning]. (O. Zamoiska, Trans.) Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 372 p. [in Ukrainian].
7. Khamitov, N.V., Krylova, S.A. (2007). Filosofskiy slovnyk: liudyna ta svit [Philosophical Dictionary: Man and the World]. Kyiv: KNT. P. 24–25 [in Ukrainian].
8. Khamitov, N.V., Garmash, L.N., Krylova, S.A. (2016). Istoriia filosofii: problema liudyny ta yii mezh. Vstup do filosofskoi antropologii yak metaantropologii: navchalnyi posibnyk zi slovnykom. 4-e vydannia pereroblene ta dopovnene [History of philosophy: the problem of a man and its limits. Introduction to philosophical anthropology as meta-anthropology. Textbook with a dictionary. 4th edition, revised and expanded]. Kyiv: KNT. 396 p. [in Ukrainian].
9. Khamitov, N.V. (2002). Taina cholovichoho ta zhinochoho. Ztsiliuvalni aforizmy [The mystery of male and female nature. Healing aphorisms]. Kyiv: Lybid. 167 p. [in Russian].
10. Khamitov, N.V. (2022). FILOSOFSKA ANTROPOLOGIJA: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu. 4-e vydannia, vypravlene i dopovnene [PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY: actual problems. From theoretical to practical turn. 4th edition, corrected and supplemented]. Kyiv: KNT. 405 p. [in Ukrainian].
11. Shinkaruk, V.I., Khamitov, N.V. (2002). Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk. Androhinzizm [Philosophical encyclopedic dictionary. Androgynism]. Kyiv: Abrys. P. 23 [in Ukrainian].
12. Weber, M. (2016). Gospodarstvo i suspilstvo. Narysy rozumiiuchoi sotsiologii. Tom 1. Sotsiologhiia [Economy and society: essays of understanding sociology. Volume 1. Sociology]. Retrieved from: <https://coollib.com/b/392288-maks-weber-hozyaystvo-i-obschestvo-ocherki-ponimayuschey-sotsiologii/read> [in Russian].